

Mats Lindqvist: *Is i magen. Om ekonomins kolonisering av vardagen*. Natur och Kultur. Stockholm 2001. 120 s., ill. ISBN 91-27-08553-8.

Den 11 september 2001 har gått till historien som den dag då två självmordspiloter i var sitt kapat flygplan kraschade rakt in World Trade Centers torn och skapade förödelse över halva Manhattan. Världen över kablades bilderna snabbt ut och skapade chockkänslor och oro bland en allmänhet som knappt trodde sina ögon. Ganska snart inordnades den så ovanliga händelsen emellertid i nyhetsförmedlingens väletablerade matriser och ett spörsmål av högsta prioritet kom därmed att bli "hur påverkas börsen av terrordåden?" Inland har frågor av samma typ ställts om hur "framtidstron" påverkas av sådana katastrofer, men denna "framtid" har knappast inbegripit några egentliga dimensioner utöver aktiviteterna på finansmarknaden.

Denna typ av funderingar har kommit att genomsyra det offentliga samtalet i så hög grad att den ideologiska slagsidan idag tycks passera relativt obemärkt. Allt som oftast framstår den ekonomiska elitens partsintressen som neutrala, varvid nedskärningarna av den offentliga sektorn blir alltmer omfattande med avgörande konsekvenser särskilt för mindre bemedlade grupper. Inflationbekämpning prioriteras på bekostnad av löneutvecklingen för låginkomsttagare och statliga företag reas ut till vrakpriser för att sedan generera stora privata vinster – allt i det föregivna syftet att "stärka ekonomin" eller "få Sverige på fötterna". Ekonominyheterna utformas i aktieägarnas intresse och syftar till att ge informationsunderlag för kapitalplacering snarare än att kritisera och ifrågasätta det ekonomiska system, vars baksidor i form av arbetslöshet och sociala problem människor under alla omständigheter tvingas erfar.

Det har länge funnits ett behov av att granska nyhetsförmedlingens roll i de fria kapitalrörelsernas värld. Hitills har denna uppgift kanske främst fyllts av en och annan journalist eller debattör utanför akademien, som exempelvis Björn Elmbrant och Johan Ehrenberg, men nu föreligger också ett etnologiskt bidrag till samma diskussion. Mats Lindqvists lilla bok *Is i magen*, bestående av de två essäerna "Is i magen" samt "Igår var vi slösare. Idag är vi sparare" (den senare också publicerad i *Kulturella Perspektiv 1/1999*), ger ett väsentligt kunskapstillskott i frågan om "ekonomins kolonisering av vardagen", som undertiteln lyder.

"Is i magen" upptar större delen av omfånget och tar

sin empiriska utgångspunkt i *Aktuellt*s och *Rapports* nyhetsförmedling under de senaste decennierna. Lindqvist har granskat utbudet under fyra olika veckor, utvalda med tioårsintervaller mellan åren 1968 och 1997. Denna empiri ligger sedan till grund för diagnoser och betraktelser över samtida samhällsproblem. I slutet av 1960-talet framstår arbete och kapital som huvudparter i en värld som ännu präglas av Saltsjöbadsandans samförstånd. Under 1970-talet skärps motsättningarna och särskilt det mer radikala TV2:s *Rapport* uppvisar en benägenhet att ta parti för löntagare och "vanligt folk" i deras kamp för att rädda arbetsstillfällena, medan *Aktuellt* förhåller sig mer neutralt. Vid denna tid står kampen mellan arbete och kapital och väger, vilket inte minst manifesteras i frågan om löntagarfonderna, och utgången förefaller ännu ovisst. Mot slutet av 1980-talet har vågskålen emellertid fallit över i kapitalets favör. Finansvärlden har blivit ett alltmer prioriterat område för nyhetsförmedling och ekonomijournalister och bankmän bereds allt större utrymme att uttala sig om samhälle och politik. *Aktuellt* gör reportage där man försöker så split mellan facket och de anställda och de moraliska pekpinarna från 1970-talet angående aktiehandelns klandervärdhet har försvunnit.

Lindqvists främsta intresse rör dagens förhållanden, varför essäns största del handlar om nyhetsförmedlingen i slutet av 1990-talet. Nu har ekonomijournalistiken fått allt större utrymme, vissa kanaler erbjuder dygnet-runt-rapportering i ekonomiska ting, och den tidigare ideologiska skillnaden mellan *Aktuellt* och *Rapport* har nästan helt försvunnit. Ekonomin har blivit allt mindre Sverige-centrerad och ett program som *A-ekonomi* fungerar som en förmedlingslänk för globalt omfattande information på det privatekonomiska området. Nyheterna är ämnade att assistera folk att skydda och förmera sitt kapital via upplysningar om olika branschers och företags konjunkturen, snarare än att allmänbildat eller kritisera den ekonomiska ordningen. Medan rapporteringen tidigare framför allt riktades mot produktionen och tittaren uppmanades att identifiera sig som arbetare eller tjänsteman, ser man nu ett ökat intresse för börser, bankkontor och mäklarfirmor. Om arbetet tidigare ofta setts som allenarådande grund för ekonomiskt välstånd kan man nu följaktligen se en förskjutning mot uppfattningen att det snarare är *rätt placering* som är avgörande för tillväxten.

Det marknadsekonomiska tänkandet segrar även i fall där dess baksidor framträder i öppen dag. I rapporteringen om hur vårdföretaget ESS Care, som skurit ned

personalstyrkan till ett minimum i kostnadsreducerande syfte med vanvård av patienterna som följdriktig konsekvens, förflyttas skuldbördan efterhand från privatiseringen av vården till kommunalpolitikerna, som inte varit tillräckligt omsorgsfulla i sitt val av "vårdleverantör". Som alltid presenteras dessa nyheter som slutna enheter utan påtagligare samband med andra händelser. Därför skildras kapitalismens baksidor som om människors eget privatekonomiska agerande saknade betydelse för privatiseringar av offentlig verksamhet, nedläggningar av företag och utflyttningar av huvudkontor och produktionsenheter till låglöneländerna. "Det som konsekvent undanhålls tittarna", anmärker Lindqvist, "är deras egen medverkan i det system som åstadkommer de klandervärda olägenheterna" (s. 82).

I den följande essän, "Igår var vi slösare. Idag är vi sparare", behandlar Lindqvist sparandets förändrade betydelser och implikationer. I Folkhemmets Sverige sågs sparandet som väsentligt inte bara för privatekonomin, utan också för samhället i stort. Genom att sätta in pengar på banken gav man möjlighet att låna ut kapital som sedan kunde användas för nyetableringar, vilket i sin tur skapade sysselsättning och större skatteintäkter åt välfärdsstaten. Moralen innebar att "den som spar han har". Räntan skulle skydda mot inflation och pengarna ackumuleras genom att inte spenderas.

Idag handlar "sparandet" i fondmäklarretoriken snarare om placeringar. Idén om förvaring och förökning genom tillförsel av alltmer sparpengar har ersatts av en föreställning om en mirakulös värdeexpansion av befintliga tillgångar för den som bara finner den rätta myllan, något som varje fondförvaltare påstår sig vara. Den finansiella ekonomin ger intryck av att välstånd skapas via transaktioner snarare än arbete och dess framväxt har givit upphov till en omfattande näring, bestående av aktiemäklare, börsanalytiker, fondförvaltare, rådgivare och ekonomijournalister. Alla dessa hjälpande händer går en svår balansgång. För att motivera sin existens måste de göra anspråk på oundgängliga expertkunskaper av stor betydelse för alla privata aktörer på finansmarknaden. Samtidigt måste de också bereda slumpan stort utrymme för att förklara sina egna missgrepp när de dyrköpta råden inte slår väl ut, vilket riskerar att undergräva deras trovärdighet som finansiella experter.

Is i magen kan väl sägas vara den första etnologiska studien av vad som ibland kallas för "den nya ekonomin", dvs. den finans- och informationscentrerade form av kapitalism som alltmer håller på att avlösa gårdagens mer produktionsorienterade ekonomi. Den historiema-

terialistiske sociologen Giovanni Arrighi har drivit tesen att finansmarknadernas expansion tenderar att utgöra det sista stadiet i varje kapitalistisk ackumulationsregim och hävdar att vi nu ser tecken på en tillbakagång för den USA-dominerade regim som cementerades i och med Bretton Woods-konferensen 1944. Fullt så långtgående slutsatser finner man inte hos Lindqvist, men väl en insiktsfull och genomtänkt diskussion av den "ekonomism" eller den nyliberala världsbild som intar en central position i samhället. En förtjänst är att författaren till skillnad från många andra etnologer inte reducerar sitt studieobjekt till en fråga om renodlade kulturprocesser eller överbyggnadsfenomen, utan betonar sammanhanget mellan ekonomijournalistikens representationer och den ekonomiska ordningens realiteter i form av exempelvis tragedier inom äldreomsorgen, företagsnedläggningar och ökad arbetslöshet. Här anar man att Lindqvist är sitt marxistiska arv trogen.

I notförteckningen kan man läsa att boken har sin grund i ett projekt om senkapitalistisk kultur, finansierat av Riksbankens Jubileumsfond. Ingenstans står emellertid att detta är slutrapporten, vilket väcker förhoppningar om fler publikationer.

Fredrik Schoug, Lund

Den motsägelsefulla staden. Vardagsliv och urbana regimer. Ingemar Elander (red.). Studentlitteratur, Lund 2001. 308 s., ill. ISBN 91-44-01834-7.

Vid Centrum för stadsmiljöforskning vid Örebro universitet pågår sedan några år forskningsprojektet "Staden som livsmiljö – vision och verklighet", som i huvudsak finansieras av Byggnadsforskningsrådet, numera Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggnad (FORMAS). I forskningsprojektet studeras olika sidor av staden och dess utveckling. Den teoretiska ramen vill kombinera statsvetenskapligt förankrad regimteori med vardagslivsperspektiv och har hämtat inspiration från kulturgeografi, sociologi och arkitekturteori. I antologin *Den motsägelsefulla staden. Vardagsliv och urbana regimer* presenteras de hittills uppnådda resultaten i tio kapitel författade av 14 forskare som representerar en rad olika discipliner: arkitektur, ekologi, historia, kulturgeografi, national-ekonomi, sociologi och statsvetenskap. Författarna är dels etablerade forskare, dels doktorander.